

LA LLIBERTAT DE PREMSA EN DUBTE

El 3 de maig és el Dia Mundial de la Llibertat de Premsa. Una data per a analitzar i reflexionar sobre el paper dels mitjans de comunicació en la nostra societat.

La nostra llibertat depèn de la llibertat de premsa, i això no pot limitar-se sense perdre's, va escriure Thomas Jefferson en 1786.

Més de dos segles després, es continua considerant als mitjans de comunicació com un pilar de la llibertat, un baluard contra la tirania?

El paper dels mitjans de comunicació en la nostra societat s'ha convertit en un camp de batalla constant.

La informació flueix en les xarxes socials i en Internet a la velocitat del llamp sense manera de verificar la precisió.

Quin és el paper dels mitjans de comunicació en la nostra societat actual? Quins drets i proteccions legals protegeixen els mitjans de comunicació contra la invasió del govern? A qui s'apliquen les proteccions dels mitjans de comunicació en una era

en la qual Internet i les plataformes de xarxes socials converteixen a tots en editors potencials?

Al llarg de les últimes dècades, el Dia Mundial de la Llibertat de Premsa, el 3 de maig, ha estat l'excusa perfecta per a analitzar i reflexionar sobre aquestes qüestions, que, d'alguna manera, a través de la seva resposta ens donen una imatge de la situació i l'estat de la llibertat de premsa en la societat. Promoure el periodisme lliure està en boca de tots, però la seguretat de poder exercir-ho és inexistent en molts països. En uns altres, és factible, però els grans conglomerats de mitjans fan que sigui cada vegada més un oasi en aquest desert en el qual es troba la llibertat de premsa.

En un moment en el qual la informació flueix sense control, en el qual hi ha una alarmant saturació de continguts, la llibertat de premsa, d'expressió i d'accés a la informació estan en dubte. Tres drets que, segons la UNESCO són fonamentals per a

garantir un sistema democràtic, afavorir el diàleg entre persones i promoure la resta de drets humans. Tots dos drets essencials per a exercir un “bon periodisme” i proporcionar aquesta informació perquè les societats siguin lliures i crítiques.

Com a aigua en el desert

Les xifres no enganyen i, com es mostrarà més endavant, exercir aquesta professió en tota la seva magnitud i llibertat és, avui dia, com l'aigua en un desert.

Els periodistes i les organitzacions de mitjans s'han enfrontat a una pressió política sense precedents

en els últims anys i especialment durant la crisi de la pandèmia de la covid-19. Tals intents poden provenir de polítics que sol·liciten alterar o detenir la producció d'unes certes notícies per a controlar el flux d'informació; les campanyes de difamació per a desacreditar als periodistes o les lleis nacionals, com les recents restriccions per la covid-19 sobre els mitjans, que poden impedir la difusió d'informació, encara que sigui un assumpte d'interès públic.

En aquest context, l'1 de maig de 2020, el Secretari General de les Nacions Unides, António Guterres, va instar els Governos i a altres parts interessades a garantir que els periodistes poguessin fer el seu treball durant tota la pandèmia de la COVID-19 i

posteriorment, especialment davant l'amenaça que representa l'altra "pandèmia" que ens envaeix: la de la desinformació¹.

A aquest fet cal afegir l'hostilitat i inseguretat present avui en els mitjans. En aquesta línia, el maig de 2019, la Comissària de Drets Humans del Consell d'Europa, Dunja Mijatović sentenciava: "L'estat de la llibertat i la seguretat dels periodistes a Europa ha arribat a un punt alarmant. L'assassinat de la periodista Lyra McKee i la violència i intimidació contra periodistes que cobreixen manifestacions en diversos països europeus són els exemples més recents que mostren que la llibertat de premsa a Europa s'està deteriorant"². Paraules que, dos anys després segueixen tan vigents. Paraules que li redunden a una després que el passat 27 d'abril, els periodistes David Beriain i Roberto Fraile fossin assassinats a Burkina Faso mentre exercien el seu treball.

La llibertat de premsa és, llavors, minvada per la interferència de l'Estat, alhora que és amenaçada per grups violents, com succeeix amb els grups terroristes – amb el cas de l'atac a la revista satírica Charlie Hebdo, en el qual van morir 12 persones després de publicar caricatures de Mahoma, com un dels exemples més presents en la nostra retina -.

A més, cal afegir els atacs als periodistes i mitjans de comunicació en una sèrie calidoscòpica pels líders polítics, les empreses i el públic en general, tal com recull un informe publicat per l'Índex de Censura amb el suport de la EFJ.

Interferència política

Aquesta tendència en augment es pot desgranar en tres formats o vies. En primer lloc, la interferència directa en les operacions dels mitjans de comunicació, ja sigui per part dels polítics que sol·liciten als editors o altres persones involucrades en la producció de notícies que alterin o detinguin una història, o reemplaçant als periodistes crítics d'un partit polític o política en particular per uns altres més favorables a aquests.

La manera de dur-la a terme pot ser adoptada de moltes formes, ja siguin subtils com una trucada telefònica entre bastidors, o de manera clamorosa i oberta com el fet d'evitar que un periodista afiliat a mitjans particulars assisteixi a una conferència de premsa.

La segona forma d'interferència és fins i tot més insidiosa: intents de desacreditar als mitjans de comunicació difamant als periodistes, els mitjans de comunicació i, en alguns casos, a tota una indústria per a sembrar dubtes sobre la veracitat dels seus informes. Això està tenint un efecte perjudicial, en particular en la seguretat dels periodistes, que cada vegada estan més subjectes a amenaces tant verbals com físiques.

La tercera forma d'ingerència és a través de la legislació de seguretat nacional i contra el terrorisme. La legislació ben intencionada que té com a objectiu protegir els ciutadans i les institucions d'un país és, en el millor dels casos, sovint cega al periodisme d'interès públic. En el pitjor dels casos, aquestes lleis s'utilitzen deliberadament per a evitar la difusió d'informació d'interès públic. En uns certs casos els periodistes

¹ Redacció. (2020, 1 mayo). *Día de la Libertad de Prensa: Los periodistas son el antídoto a la pandemia de la desinformación*. ONU Noticias.

² Mijatović, D. (2019). *Genuine political commitment needed to protect press freedom*. Commissioner for Human Rights.

han estat objecte d'enjudiciament per publicar informació filtrada que els governs han afirmat que no estava destinada a la discussió pública. Aquest és un problema greu que sovint involucra la vigilància judicial i extrajudicial de periodistes en un esforç per descobrir les identitats dels denunciants.

Les conseqüències de la ingerència política en els mitjans de comunicació són greus i condueixen a la polarització de les nostres societats. Un fet que s'ha vist durant la cobertura mediàtica de la crisi migratòria i l'àmplia difusió d'informació errònia i les conegudes fake news. El nostre espai cívic es redueix cada vegada més a causa de la manipulació política.

Les dades poc esperançadores de Reporters sense Fronteres

Per a entendre la magnitud del problema s'incidirà en la publicació del passat dimarts 20 d'abril de la "Classificació – Mapa 2021 de la Llibertat de Premsa"³ de Reporters sense Fronteres, d'ara endavant, RSF.

La Classificació Mundial de la Llibertat de Premsa, publicada cada any per RSF des de 2002, és una eina de promoció essencial, basada en el principi d'emulació entre Estats.

L'edició 2021 mostra com el que anomenen "la principal vacuna contra el virus de la desinformació", el periodisme, està totalment o parcialment bloquejada en el 73% dels països que analitza l'organització. Un fet alarmant a paraules del secretari general de RSF, Christophe Deloire: "per desgràcia, la seva producció i distribució es

veuen bloquejades amb massa freqüència per factors polítics, econòmics i tecnològics, i, a vegades, fins i tot culturals. Davant la viralitat d'una desinformació que sobrepassa davanteres, a través de plataformes digitals i xarxes socials, el periodisme és el principal garant del debat públic basat en una diversitat de fets establerts".

Un dels territoris amb una censura sense precedents és la Xina, on la vigilància i propaganda en internet estan en l'ordre del dia. A nivells semblants es troben els països totalitaris de Turkmenistan, Corea del Nord en el continent asiàtic, com Eritrea a Àfrica. Tres països en el qual mantenen un control absolut de la informació que circula tal com es detalla en l'anàlisi de la classificació: "Als dos primers, aquest control els ha permès no declarar ni un sol cas de Covid-19 en el seu territori, per estrany que sembli. Eritrea segueix sense donar la menor informació sobre el que els ha ocorregut als deu periodistes detinguts fa 20 anys, alguns d'ells presos en contenidors a la meitat del desert".

En contraposició, a l'alt de la taula dels 180 països analitzats es troba, per cinquè any consecutiu, Noruega, qui ocupa el primer lloc. Finlàndia la segueix de prop, igual que Suècia i Dinamarca. Així doncs, una vegada més queda patent que existeix un model nòrdic periodístic que funciona.

Centrant-nos en Espanya, aquesta es manté en el lloc 29 en un context de "falta de transparència i clima d'opacitat" que ha afectat a totes les institucions de l'Estat, segons la vicepresidenta i corresponsal a Espanya de RSF Internacional, Edith R. Cachera⁴.

³ *Clasificación mundial de la libertad de prensa 2021.* (2021, 20 abril). Reporteros Sin Fronteras.

⁴ Europa Press. (2021, 20 abril). *España se mantiene en el puesto 29 de 180 en la Clasificación Mundial 2021 de Libertad de Prensa RSF*

Una sentència gens desorbitada tenint en compte els obstacles amb els quals han hagut de lluitar els periodistes per a poder fer un retrat fidedigne de la realitat de la pandèmia, ja sigui per falta d'accés a les zones 0, els hospitals, i a les dades reals amagades per les institucions, o per les rodes de premsa sense preguntes o amb filtratge previ d'aquestes.

Alhora, aquesta pandèmia ha significat el final, de moment, de l'elevada violència física a la qual han hagut de fer front els periodistes en els últims tres anys. Violència provinent de la policia o bé de manifestants, sobretot en el conflicte latent a Catalunya i en l'auge de l'extrema dreta espanyola, Vox. De fet, la pròpia Cachera assegurava que a RSF el preocupa el fet que aquest partit "agita l'odi" contra els periodistes i encara més ara que està dins les institucions.

Segons l'anàlisi de l'organització, a Espanya la pandèmia de la Covid-19 "ha posat fi a tres anys de considerable violència física contra periodistes per part de la policia, però també de manifestants, sobretot en el marc del conflicte a Catalunya i per l'auge de l'extrema dreta (el partit VOX)". Edith R. Cachera, vicepresidenta i corresponsal a Espanya de RSF Internacional, ha afirmat que a RSF el preocupa que Vox "agita l'odi" contra els periodistes i, sobretot, perquè és un partit que està en el poder⁵.

Fent un balanç, la llibertat de premsa està restringida totalment o parcialment en dos terços del món, segons Reporters sense Fronteres, qui alhora, alerten de la recurrent estratègia d'usar la

pandèmia de la covid-19 per a "perfeccionar els seus mètodes de control totalitari de la informació" i com a pretext per a imposar "una legislació especialment repressiva amb disposicions que combinen la propaganda amb la supressió de la dissidència".

En aquesta línia, en una entrevista amb IPS⁶, el subdirector executiu del Comitè per a la Protecció de Periodistes, Rob Mahoney recalca que "països des de Cambodja fins a Rússia, Egipte o el Brasil van buscar desviar l'atenció dels seus fracassos per a bregar amb la crisi de salut intimidant o empronant a periodistes". Un fet que l'informe "La Covid-19 propicia onada d'abusos contra la llibertat d'expressió" de Human Rights Watch recolza en mostrar com més de 80 governs han usat la pandèmia per a justificar les seves reiterades violacions al dret a la llibertat d'expressió.

Una altra de les problemàtiques latent en l'actualitat és la desconfiança de la ciutadania cap als periodistes. El baròmetre Edelman Trust 2021⁷ mostra com el 59% de les persones enquestades en 28 països creuen que els periodistes enganyen deliberadament en difondre informació que saben que és falsa. No obstant això, precisament el rigor i pluralisme periodístic contraresten la desinformació i la "infodèmia", els rumors i les manipulacions.

Informacions independents com a antídoto per a revertir la situació

Així doncs, davant aquesta preocupant situació, és més necessari que mai que, com indica Mahoney,

⁵ Europa Press. (2021, 20 abril). *España se mantiene en el puesto 29 de 180 en la Clasificación Mundial 2021 de Libertad de Prensa RSF*.

⁶ Redacció. (2021, 26 abril). *Bloqueo de la libertad de prensa en dos tercios del mundo*. Inter Press Service (IPS).

⁷ Redacció. (2021). *Edelman Trust Barometer 2021*. Edelman

els periodistes continuïn produint “informacions independents fins i tot en les circumstàncies més hostils. Aquesta és la seva missió. Es pot tenir periodisme independent sense democràcia, però no pot haver-hi democràcia sense un periodisme independent”. Una funció que recull la Carta dels Drets Humans quan declara la informació com un “dret humà de cada individu” i considera “als periodistes dipositaris del mandat social del seu desenvolupament”⁸.

Per tant, els problemes són ben coneguts, igual que les normes i les solucions viables de què disposen les autoritats estatals per a augmentar la seguretat i la llibertat dels periodistes.

Revertir la preocupant tendència actual és més una qüestió de voluntat política que de mitjans. És

fonamental canviar el discurs polític actual que presenta a la premsa com a enemiga perquè està en joc no sols el futur de la premsa, sinó el del teixit democràtic de les nostres societats. Una premsa lliure i segura és el pilar de la democràcia, l'estat de dret i els drets humans, que no poden existir sense periodistes que descobreixin abusos, informin els ciutadans i exigeixin comptes als quals estan en el poder. Avui, 3 de maig, Dia Mundial de la Llibertat de premsa⁹ és hora que els líders polítics mostrin més determinació en la protecció de la premsa.

Júlia Oliveras Aumedes,
equip d'ANUE.

Publicat per:

**Asociación para las
Naciones Unidas
en España**
United Nations Association of Spain

Amb el suport de:

**Generalitat
de Catalunya**

L'ANUE no fa necessàriament com a seves les opinions expressades per els seus col·laboradors.

⁸ UN. (1948, 10 diciembre). *Universal Declaration of Human Rights*. United Nations.

⁹ UNESCO. *World Press Freedom Day*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Referències:

Abad, L. Legitimidad política, libertad de expresión y condicionamientos informativos. Universidad San Pablo-CEU. https://fundacionfaes.org/file_upload/publication/pdf/20130425191009legitimidad-politica-libertad-de-expresion-y-condicionamientos-informativos.pdf

Clasificación mundial de la libertad de prensa 2021. (2021, 20 abril). Reporteros Sin Fronteras. <https://rsf.org/es/clasificacion>

Mijatović, D. (2019). Genuine political commitment needed to protect press freedom. Commissioner for Human Rights. <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/genuine-political-commitment-needed-to-protect-press-freedom>

Pont, E. & Vidal, O. (2020, 27 octubre). ¿Qué está pasando con la libertad de prensa? La Vanguardia. <https://www.lavanguardia.com/vida/junior-report/20201027/484220973731/situacion-libertad-expresion-prensa-mundo.html>

Redacció. (2021). Edelman Trust Barometer 2021. Edelman <https://www.edelman.com/trust/2021-trust-barometer>

Redacció. (2021, 20 abril). España se mantiene en el puesto 29 de 180 en la Clasificación Mundial 2021 de Libertad de Prensa RSF. Europa Press. <https://www.europapress.es/sociedad/noticia-espana-mantiene-puesto-29-180-clasificacion-mundial-2021-libertad-prensa-rsf-20210420115213.html>

Redacció. (2021, 26 abril). Bloqueo de la libertad de prensa en dos tercios del mundo. Inter Press Service (IPS). <https://www.ipsnoticias.net/2021/04/bloqueo-la-libertad-prensa-dos-tercios-del-mundo/>

Redacció. (2021, 11 febrer). Covid-19 Triggers Wave of Free Speech Abuse. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/news/2021/02/11/covid-19-triggers-wave-free-speech-abuse>

Redacción. (2020, 1 mayo). Día de la Libertad de Prensa: Los periodistas son el antídoto a la pandemia de la desinformación. ONU Noticias. <https://news.un.org/es/story/2020/05/1473772>

Repucci, S. (2019). Media Freedom: A Downward Spiral. Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-and-media/2019/media-freedom-downward-spiral>

UNESCO. World Press Freedom Day. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://en.unesco.org/commemorations/worldpressfreedomday>

UN. (1948, 10 diciembre). Universal Declaration of Human Rights. United Nations. <https://www.un.org/es/about-us/universal-declaration-of-human-rights>